

بررسی موانع آموزشی شکوفایی خلاقیت دانش آموزان دوره ابتدایی از دیدگاه معلمان

ابتدایی آموزش و پرورش منطقه هلیلان در استان ایلام در سال تحصیلی ۸۹-۸۸

دکتر نجمه وکیلی*

علی امینی**

چکیده

خلاقیت، استعداد تفکر واگرا، امکان تفکر جدید و اصیل و انحراف از عقاید متعارف است. در نظام آموزشی، مخصوصاً در دوره ابتدایی که اوج شکوفایی این استعداد است، عوامل زیادی مانع شکوفایی این استعداد و خاموشی آن می شوند. پژوهش حاضر به بررسی موانع آموزشی شکوفایی خلاقیت دانش آموزان دوره ابتدایی، از دیدگاه معلمان آموزش و پرورش منطقه هلیلان پرداخته است. روش تحقیق، توصیفی از نوع زمینه یابی است. روش جمع آوری اطلاعات کتابخانه ای و میدانی بوده که با استفاده از پرسشنامه محقق ساخته، پس از تأیید روایی محتوایی و صوری آن به وسیله استادان راهنما، مشاور، متخصصان و معلمان و تعیین مقدار پایایی در یک نمونه ۳۵ نفری با استفاده از روش آلفای کرونباخ (۰/۹۱٪) اندازه گیری شد. نمونه مورد پژوهش شامل ۹۴ نفر از معلمان زن و مرد دوره ابتدایی منطقه هلیلان بوده که به دلیل محدود بودن و در دسترس بودن جامعه آماری از روش سرشماری استفاده شد و ۹۴ معلم به عنوان نمونه انتخاب شده و دیدگاه آن ها نسبت به موضوع پژوهش مورد بررسی قرار گرفت. اطلاعات به دست آمده با انجام محاسبات آمار توصیفی و استنباطی (ضریب همبستگی اسپرمن) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج حاصل نشان داد که: ۱) بین تدریس معلم با شکوفایی خلاقیت دانش آموزان دوره ابتدایی رابطه وجود دارد. ۲) بین محتوای کتب درسی با شکوفایی خلاقیت دانش آموزان دوره ابتدایی رابطه وجود دارد. ۳) بین استفاده معلمان و دانش آموزان از مواد و وسایل آموزشی و شکوفایی خلاقیت دانش آموزان دوره ابتدایی رابطه وجود دارد. ۴) بین ارزشیابی کردن از دانش آموزان دوره ابتدایی و شکوفایی خلاقیت آنها رابطه وجود ندارد. **کلید واژه ها:** خلاقیت، آموزش، ارزشیابی، محتوای کتب، مواد و وسایل آموزشی

مقدمه

ما در آستانه ورود به عصر غیر معقول، غیرقابل پیش بینی یا عصری که درست ترین پیش بینی آن است که «هیچ پیش بینی درست از کار در نخواهد آمد»، قرار داریم. عصری که

---

* دکترای علوم تربیتی، استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن
** کارشناس ارشد برنامه ریزی آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن

در خور تحولات شجاعانه و بی باکانه است و آن را عصر خلاقیت، نوآفرینی و نوآوری و عصر تولید فکر، ایده و اندیشه نامیده اند. جهان امروزه با سرعت فوق العاده ای در حال تحول و دگرگونی است، تغییر و تحول و بی اعتبار شدن سریع اطلاعات جدید از ویژگی های عصر کنونی است؛ بنابراین، مسایل فعلی و آینده یک ملت را دیگر نمی توان با راه حل های کهنه دیروز حل کرد. امروزه جوامع با گام گذاشتن به هزاره سوم، جهت روبه رو شدن با تحولات شگفت انگیز قرن بیست و یکم، و تصمیم گیری مناسب و حل مسال پیچیده و تبدیل تهدیدها به فرصت ها، باید به طور فرآینده ای به مهارت های تفکر خلاق مجهز شوند؛ چون سرعت تغییر و تحولات هرگز به این شتاب نبوده است. طبق نظر متخصصان فناوری اطلاعات، انتظار می رود که در سال ۲۰۲۰ علم و دانش بشر هر هفتاد روز دو برابر می شود، بنابراین، معلوم نیست نسل های آینده که سازندگان جوامع آینده هستند چه مسایل، مشکلات و چالش هایی را پیش رو خواهند داشت؛ بنابراین، باید کودکان و نوجوانان، که آینده سازان هر مملکتی هستند، طوری تربیت شوند تا بتوانند پاسخگوی تغییر و تحولات محیط و اجتماع پرتلاطم آینده باشند. چون «تاریخ بشر، گورستان فرهنگ ها و جوامع بزرگی است که پایان فاجعه آمیز آنها بدان سبب بوده است، که افراد آن جوامع نتوانسته اند در برابر چالش ها و تغییرها و تحولات، واکنش های ارادی، بخردانه و برنامه ریزی شده ای را از خود بروز دهند». پس امروزه شعار «نابودی در انتظار شماست، مگر این که خلاق و نوآور باشید»، در پیش روی همه جوامع است.

امروزه پرورش و تولید فکر، اندیشه و ایده والاترین هدفی است که در سرلوحه هر نظام فکری و تعلیم و تربیت هر قوم و ملتی می باشد، امروزه آرزو و هدف ملت ها داشتن انسان های متفکر، متعهد، مبتکر و با اندیشه های والاست، تا از طریق آنها بهترین شرایط زندگی فردی و اجتماعی، اقتصادی و سیاسی را فراهم آورند (داوری اردکانی، ۱۳۷۵).

بیان مسأله

با مقایسه منابع انسانی و منابع طبیعی عظیم کشور خود با منابع محدود کشورهای پیشرفته و صنعتی این سوال پیش می آید که چرا کشور ما با این همه منابع عظیم انسانی و

طبیعی، هنوز یکی از کشورهای توسعه نیافته محسوب می گردد؟ شاید بتوان علت اصلی این عقب ماندگی را نبود افراد مولد فکر و اندیشه و خلاق و نوآور دانست (واعظی نژاد، ۱۳۸۸).

تحقیقات نشان داده که ۹۸ درصد بچه ها دارای خلاقیت بالایی هستند؛ اما به محض این که پای آنها به مدرسه می رسد، بخشی از آن از بین می رود و تا سن ۱۲ سالگی به میزان زیادی از جمعیت افراد خلاق کاسته می شود. آیزنر^۱ در مقاله ای به نام «نوع مدرسی که ما نیاز داریم»، مشکلات مدارس امروز را یادآوری می کند و می گوید: مدارس امروز تنها بر روی مهارت های دانش، فهمیدن ... یعنی همان حیطه های سطوح پایین شناختی تأکید دارند، در حالی که، این مهارت ها ذاتاً دارای ارزش نمی باشد و از نظر تعلیم و تربیت تهی از ارزشند».

در کشور ما که مدعی استقلال است و خلاقیت، ابتکار، تولید ایده ها و اندیشه های نو برای رشد و ارتقای عملی آن از اهمیت بسزایی برخوردار است، به راستی، چقدر در نظام آموزشی ما این مهم مورد توجه قرار گرفته است؟ آیا در نظام آموزشی ما خلاقیت تاکنون به عنوان یک موضوع جدی مورد توجه قرار گرفته است؟ اگر به راستی دریافته باشیم که برای نوآفرینی، توسعه و پیشرفت همه جانبه کشور خود باید به استعدادها و توانایی های خلاق مردم سرزمین خود اتکاء داشته باشیم، و کلید توسعه و ترقی همه جانبه خود را در پروردان و شکوفاندن استعدادهای فکری و ذهنی کودکان و نوجوانان به عنوان عامل محرکه پیشرفت و بارور کننده ثروت ها ببینیم، آن وقت وظیفه خطیر نظام آموزشی روشن می شود و باید دید که چگونه آموزش و پرورش می تواند جوابگوی این نهضت باشد؟ متأسفانه سیستم آموزشی کشور ما پرورش دهنده و به وجود آورنده افراد خلاق و صاحب ایده و فکر نبوده است. اصلی ترین علت این رکود، موانعی هستند که در سیستم آموزشی ما وجود دارد، که هر یک به نوعی «خلاقیت گُش» هستند. (نسرین دوست، ۱۳۸۶).

در نظام آموزشی، به غیر از با سواد کردن افراد به مفهوم انتقال دانش، آن هم به صورت ناقص، کارجدی دیگری صورت نمی گیرد، و چنان به صورت ظاهری آموزش و پرورش جدید که همان مدرسه رفتن، نمره گرفتن، مدرک گرفتن و ... می باشد مشغول شده که از آفات آن بی خبر مانده است، برخی از فعالان حوزه آموزش و پرورش کشورما، عقیده دارند،

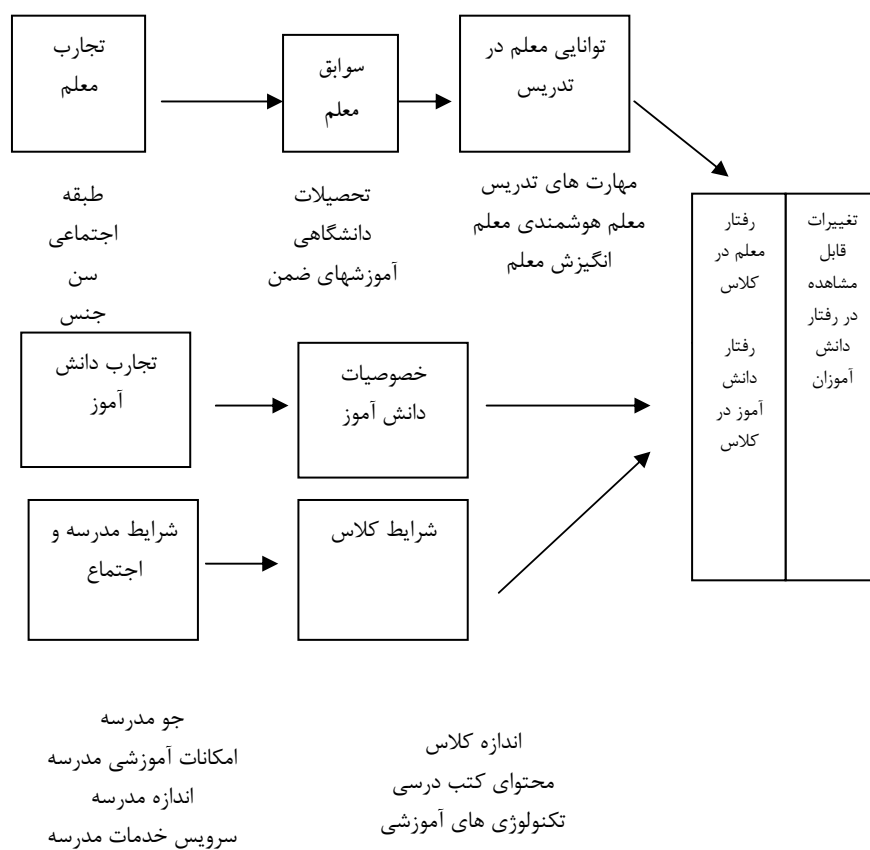
که شیوه های کنونی نظام آموزشی نه تنها به رشد و پرورش خلاقیت در کودکان و نوجوانان کمک نمی کند، بلکه باعث رکود فکری و به اصطلاح «کشتن خلاقیت» در نسلی می شود که قرار است آینده کشور را در دست بگیرد (فلاح دار، ۱۳۸۸).

همه جوامع، به تحول و نوآفرینی در تمام زمینه ها نیاز دارند. جامعه ما نیازمند افراد خلاق و نوآوری است، تا با خلق افکاری نو و سازنده جامعه را از رکود و روزمرگی نجات دهند تا همگام با تغییر و تحولات سریع به سوی یک جامعه نو، مدرن و پست مدرن گام برداریم.

جایگاه خلاقیت در نظام آموزشی

نظام آموزش و پرورش، به مثابه بارزترین نمود سرمایه گذاری نیروی انسانی، در شکوفا ساختن استعدادها و توانایی های بالقوه دانش آموزان و بالطبع شکوفایی و استقلال کشور و از میان بردن هرگونه وابستگی و استعماری نقشی اساسی و عمده ای را برعهده دارد. ترقی هر جامعه ای در گرو چگونگی فعالیت هایی است که در مدرسه انجام می گیر؛ بنابراین، از آنجایی که نظام های آموزشی نقش اساسی در شکوفایی استعدادهای بالقوه دانش آموزان دارند، نا کارآمد بودن این نظام، بزرگ ترین مانع بروز خلاقیت و نوآوری است؛ در نتیجه نظام آموزشی با کارکردی ناصحیح به جای پرورش خلاقیت و شکوفایی به سرکوب و خاموشی آن می پردازد. برخی از عواملی که مانع شکوفایی خلاقیت در دانش آموزان می شوند، به شرح زیر است:

- ۱- ارزش قایل نشدن برای عقاید اصیل و غیرعادی کودکان؛
- ۲- تهدید دانش آموزان از طریق ارزشیابی، مخصوصاً ارزشیابی سستی؛
- ۳- قضاوت و ارزشیابی رفتار کودکان بدون در نظر گرفتن علل آن؛
- ۴- استفاده معلمان از روش های تدریس محدود و ناکارآمد؛
- ۵- عدم دسترسی معلمان و دانش آموزان به مواد و وسایل آموزشی کافی و نو؛
- ۶- محتوی نامناسب بعضی کتب درسی که با سن ذهنی و عقلی کودکان همخوانی ندارد.

نمودار ۱. مدل تحلیلی پژوهش (عوامل تأثیر گذار بر خلاقیت دانش آموزان ویتزرک، ۱۹۸۰)

ضرورت خلاقیت

واژگان جدید، از رفتارهای جدید خبر می دهند، تغییر زبان و واژه ها، خبر از تغییر بینش و شیوه جدیدی از نگاه کردن به جهان می دهد.

«چالزی هندی»

در جهانی که می رود مرزهای جغرافیایی، فرهنگی، اطلاعاتی ... برداشته شود و به یک دهکده جهانی تبدیل شود، باید مرزها و محدودیت های افکار نیز برداشته شود و انسان ها چنان قدرت فکر و اندیشه ای را داشته باشند، که بتوانند در این دهکده جهانی، جهانی بیندیشند تا به یک شهروند جهانی تبدیل شوند. برندگان بزرگ در قرن بیست و یکم جهانی هستند، چون این دهکده جهانی، تفکر جهانی می طلبد. انسان قرن بیست و یکم، یک شهروند فراملی، فرامرزی و فرا ساختاری است (حیدری تفرشی، ۱۳۸۱).

جامعه امروز، جامعه مخاطرات، تهدیدها و چالش هاست، برندگان این جوامع کسانی هستند که جهان را با خلاقیت و نوآوری دگرگون می کنند.

دنیایی که ما در آن به سر می بریم، با دنیاهای پیشین در تمام طول تاریخ بشر متفاوت است، از آن رو که با رویدادها و مشکل های بحران زا و بی سابقه دست به گریبان است؛ زیرا ابعاد زمانی و مکانی مشکل ها بی سابقه است: بعد مکانی تمام سیاره زمین را در بر می گیرد و بعد زمانی هم تا روزگار نسل های آینده ادامه می یابد. تصمیم و عمل ما چون میراثی برای زادگان مان باقی خواهد ماند، و تاوان اشتباه یا کوتاهی پدران، معلمان، مربیان و ... جامعه امروز در تربیت افرادی خلاق، مبتکر و نوآور را فرزندانشان جامعه فردا خواهند پرداخت.

در دنیایی اندیشه محور، جوامع و افرادی که خلاق نباشند، در حاشیه قرار می گیرند و نمی توانند در توسعه سیاسی، اقتصادی و فرهنگی جامعه خود و جامعه جهانی نقش فعالی داشته باشند.

نقش مربیان و معلمان تربیتی در پرورش خلاقیت

(من ستایشگر معلمی هستم که اندیشیدن را به من آموخت، نه اندیشه ها را).

«معلم شهید مرتضی مطهری»

معلمان و مربیان به عنوان رکن اساسی نظام آموزشی نقش قابل توجهی در شکوفایی یا سرکوب خلاقیت فراگیران دارند. آنها می توانند با ایجاد شرایطی مساعد مشکل گشایان خلاق را پرورش دهند که چرخ های توسعه جامعه خود را در جهان پرشتاب امروز به جلو برانند، یا این که ناخواسته و ندانسته از روش هایی استفاده کنند که گاه به تدریج و گاه به طور کامل خلاقیت طبیعی دانش آموزان را سرکوب کنند. آینده یک ملت در دستان پر توان معلمان و مربیان است. اگر آنها نتوانند افراد مفیدی را برای اوضاع طوفانی و هر لحظه در تغییر تربیت کنند، یک ملت را به تباهی می کشانند. به اعتقاد سیلبرمن^۱ یکی از منتقدان تعلیم و تربیت، معلمان و مربیان باید فرد را برای کارهایی آماده کنند که هنوز وجود ندارد، و حتی ماهیتش را نمی توان تصور کرد، یعنی پرورش «کودکانی شناخته، برای آینده ای ناشناخته» (کمالی، ۱۳۸۸، ص ۱۹).

بنابراین، برای داشتن جامعه ای فعال و پویا که بتواند تغییر و نوآوری داشته باشد، و یا دست کم، در این مسیر راه بییماید، باید نقش معلمان و مربیان نظام آموزشی اهمیت ویژه ای داده شود؛ چرا که همه عناصر آموزشی (کتاب، کلاس، قوانین و مقررات، وسایل آموزشی و ...) همه بی روحند. تنها معلم است که ذی روح است.

نقش ارزشیابی در خلاقیت دانش آموزان

تعلیم و تربیت با استبداد، تحمیل اندیشه و عقاید، سلب فرصت اظهار نظر و نقد و ارزیابی همراه با تهدید سازگاری ندارد. تردیدی نیست که نظام ارزشیابی که محدودیت هایی را در تفکر و اندیشه به وجود آورد، مانع بروز خلاقیت خواهد شد. ارزشیابی فرایندی بیرونی و تحمیلی نیست که آثاری چون ترس، اضطراب، پیروی بی چون و چرا و رفتارهای غیر

اخلاقی به همراه داشته باشد؛ بلکه فرایندی است که باید از بیرون به درون منتقل شود و در واقع توسط خود فرد انجام گیرد. آزادی فکر و اندیشه، یکی از عوامل بروز خلاقیت و ابتکار است. ارزشیابی از فراگیران در صورتی به تحقق اهداف عالی نظام آموزشی منجر می شود که هدف ارزشیابی روشن باشد، روش های مناسب به کار بسته شود، در فرایند ارزشیابی از هر گونه سوگیری پیشگیری به عمل آید و نتایج ارزشیابی از روایی^۱ و اعتبار^۲ لازم برخوردار باشد. باید به فراگیران فرصت داده شود تا خود در فرایند ارزشیابی شرکت داشته باشند. در یک نظام ارزشیابی پویا و جامع، تمامی ابعاد شخصیت کودک مورد نظر قرار می گیرد. در واقع کودک با کلیت خود وارد مدرسه می شود و با کلیت هم در پروسه تغییرات قرار می گیرد و به همین سبب است که در نظام های ارزشیابی جدید معمولاً از یک جنبه نگری پرهیز می شود و تلاش می شود که به سوی همه جنبه نگری در ارزشیابی از عملکرد فراگیران حرکت شود (حسنی و کاظمی، ۱۳۸۲).

تأثیر مواد و وسایل آموزشی بر خلاقیت

انسان نو به زندگی نو نیاز دارد، زندگی نو به تربیت نو نیاز دارد، تربیت نو به روش ها و وسایل نو و آموزش و پرورش نو نیاز دارد.

«ماکارنکو»

اگر هدف اساسی آموزش و پرورش، تربیت افرادی با توانایی اندیشیدن، تفکر و خلاق باشد، اگر بر این باور باشیم، که نسل آینده، باید از تفکر انتقادی و برخورد عملی با مسایل برخوردار باشد، باید به اهمیت استفاده از وسایل و مواد آموزشی مدرن در تربیت آنها توجهی ویژه لحاظ گردد.

اهمیت استفاده از وسایل و مواد آموزشی به سبب نقشی است که این مواد و وسایل در جهت حل یا کاهش معضلات و مشکلات آموزشی دارند. امروزه بسیاری از طراحان و

برنامه ریزان سیستم های آموزشی اعتقاد دارند که استفاده به جا و کامل از مواد و وسایل آموزشی در امر تعلیم و تربیت، سبب محو یا کاهش بسیاری از مشکلات آموزشی می شود. ایراسموس^۱ در قرن ۱۵ میلادی می کوشید که هنگام تعلیم به کودکان سخن پردازی را منسوخ کند و به جای آن آشنا شدن کودکان با وسایل، اشیاء، حیوانات و ... را معمول نماید. این دانشمند حفظ کردن مطالب را به ویژه برای کودکان مضر و بی فایده می دانستند. جان کمینیوس (۱۵۹۲-۱۶۷۱) مربی معروف در بزرگ ترین اثر خود به نام «هنر بزرگ معلمی» چنین می گوید: «معلم در تدریس خود باید، حقایق و اشیاء را که وجود خارجی دارند، مورد استفاده قرار دهد».

محتوای کتب درسی

اگر محتوای کتب درسی دارای چگالی کم و حجم متناسبی باشند، به شکلی که محتوی کم را با مثال ها، نمونه ها، جداول و شکل های مناسبی به دانش آموزان عرضه کنند، معلم با آزادی نسبتاً زیادتری می تواند بر کارهای خلاقه دانش آموزان تأکید کند، به آزمایش بپردازد، گردش علمی ترتیب دهد و ...

زمانی که محتوای کتب درسی دارای حجم زیادی باشند، معلم مجبور است همین محتوای را در ساعاتی محدود تر به دانش آموزان تدریس کند. در این زمینه نمی شود از معلم انتظار داشت دانش آموزان را به نوآوری و کارهای خلاقه وادار کند، یا آنها را به گردش علمی ببرد. چنانچه در یک نظام آموزشی، کتاب درسی به عنوان مهم ترین و تنها منبع تدریس و آموزش مورد استفاده قرار گیرد؛ در عین حال، در میان اهداف و محتوای آن، چیزی به عنوان پرورش خلاقیت منظور نشده باشد، مسلماً دانش آموزان آزادی عمل و توانایی لازم را نخواهند داشت، که پا را از چهار چوب کتاب درسی خود فراتر بگذارند؛ در نتیجه او می آموزد تا صرفاً در محدوده کتاب درسی خود بیندیشد و نه بیشتر.

مروری بر پیشینه پژوهش های انجام گرفته در ایران و جهان

- پیتر آبیون (۲۰۰۵)؛ در پژوهشی تحت عنوان تأثیر کاربرد رایانه و کامپیوتر بر روی خلاقیت دانش آموزان، به این نتیجه دست یافته که:

استفاده از کامپیوتر و شبکه بر روی خلاقیت دانش آموزان تأثیر مثبت دارد.

- هری گروور (۲۰۰۸)، در پژوهشی تحت عنوان بررسی تأثیر خود ارزیابی دانش آموزان بر روی یادگیری آنها به این نتیجه دست یافته است که دانش آموزان با خودارزیابی به تجربیات عمیق آموزشی می رسند و یادگیری آنها عمیق و آموخته های آنها ثبت می شود (به نقل از فلاح دار، ۱۳۸۷).

- رایس (۱۹۹۵)، در پژوهشی تحت عنوان تأثیر معلم بر روی شکوفایی فکری دانش آموزان، به این یافته رسیده که کمک رساندن معلم به دانش آموزان و فراهم آوردن شرایطی برای کمک گرفتن دانش آموزان از معلم با وضعیت تحصیلی و شکوفایی فکری دانش آموزان رابطه مثبت دارد.

- روبرت میلیگرام و نیترا دیوید ویچ (۲۰۰۶)، در پژوهشی تحت عنوان تأثیر خلاقیت معلم در تدریس بر روی خلاقیت دانش آموزان به این نتیجه دست یافته اند که خلاقیت معلم در تدریس تأثیر بسزایی بر روی شکوفایی فکری و خلاقیت دانش آموزان دارد (به نقل از طالبی، ۱۳۸۶).

- شریفیان (۱۳۸۷)، در پژوهشی تحت عنوان بررسی تطبیقی نظام ارزشیابی پیشرفت تحصیلی در ایران و هشت کشور جهان به نتایج زیر دست یافته است:

- بین نظام ارزشیابی تحصیلی در ایران به عنوان یک عنصر از برنامه درسی و سایر عناصر، هم سویی و هم خوانی وجود ندارد. همین امر باعث شده است که بسیاری از اهداف برنامه های آموزشی و پرورشی کشور به نتیجه مطلوب نرسد.

- هدف از ارزشیابی تحصیلی در کشورهای دیگر با رویکرد برنامه درسی همسو است. ولی در کشور ما هدف، همسو با برنامه درسی نیست و بیشتر هدف از ارزشیابی، دادن یک نمره و مقایسه دانش آموزان با همدیگر است.
- طالبی (۱۳۸۶)، در پژوهشی تحت عنوان بررسی روش های ایجاد پرورش خلاقیت در دانش آموزان ابتدایی به این نتایج دست یافته بود:
- ۱- استفاده از مواد و وسایل کمک آموزشی در شکوفایی خلاقیت دانش آموزان موثر است.
  - ۲- بین روش تدریس معلم و شکوفایی خلاقیت دانش آموزان رابطه وجود دارد.
  - ۳- افزایش منابع کتاب های غیردرسی در کتابخانه مدرسه موجب افزایش خلاقیت دانش آموزان می شود.
- صفوی (۱۳۸۴)، در پژوهشی تحت عنوان شیوه های پرورش خلاقیت در دانش آموزان دوره ابتدایی، عوامل موثر در پرورش و شکوفایی خلاقیت دانش آموزان را موارد زیر دانسته است:
- ۱- محتوای کتب درسی، ۲- روش های تدریس معلم، ۳- محیط آموزشی
  - سر کار آرانی (۱۳۸۲)، در مطالعه تطبیقی آموزش و پرورش ایران و ژاپن، ضعف های زیر را علت عدم پویایی آموزش و پرورش ایران در فرایند یاددهی - یادگیری دانسته است:
    - ۱- امکانات، وسایل و تجهیزات آموزشی بسیار محدود؛
    - ۲- عدم اختیار معلم در برنامه ریزی،
    - ۳- عدم تبیین ارزشیابی تحصیلی نوین،
    - ۴- عدم ارتباط شیوه های تدریس معلم با استعدادها و نیازهای فردی دانش آموزان.
  - عرب پوریان (۱۳۷۵)، در پژوهشی تحت عنوان بررسی محتوای کتب علوم ابتدایی و تناسب آن با مراحل رشد ذهنی دانش آموزان به نتیجه زیر دست یافته است:
    - محتوای کتب علوم پایه ابتدایی با مراحل رشد ذهنی دانش آموزان تناسب دارد.
  - فلاح دار (۱۳۸۷)، در پژوهشی تحت عنوان بررسی رابطه بین روش های تدریس معلم با شکوفایی خلاقیت دانش آموزان دوم و سوم راهنمایی به یافته های زیر دست یافته است:

معلمانی که فقط از روش های تدریس سنتی استفاده می کنند، شرایط پرورش خلاقیت دانش آموزان را فراهم نمی کنند؛ اما معلمانی که از روش های نوین تدریس استفاده می کنند، شرایط پرورش خلاقیت دانش آموزان را فراهم می آورند.

اهمیت و ضرورت پژوهش

پژوهش فوق می تواند برای نظام آموزشی کشور به ویژه برای نظام آموزش و پرورش که عهده دار تربیت کودکان و نوجوانان و آینده سازان کشور است، قابل اجرا و مفید باشد. ضرورت دیگر می تواند شناخت عوامل و مولفه های بازدارنده شکوفایی خلاقیت و هم چنین عوامل و مولفه های تأثیر گذار بر شکوفایی خلاقیت دانش آموزان دوره ابتدایی باشد.

اهداف پژوهش

هدف کلی پاسخ به این سوال است که:

موانع آموزشی شکوفایی خلاقیت دانش آموزان دوره ابتدایی کدامند؟

سوالات ویژه پژوهش

- ۱- آیا بین تدریس معلم در کلاس درس، با شکوفایی خلاقیت دانش آموزان دوره ابتدایی رابطه وجود دارد؟
- ۲- آیا بین محتوی کتب درسی با شکوفایی خلاقیت دانش آموزان دوره ابتدایی رابطه وجود دارد؟
- ۳- آیا بین استفاده معلم و دانش آموزان از مواد و وسایل آموزشی و شکوفایی خلاقیت دانش آموزان دوره ابتدایی رابطه وجود دارد؟
- ۴- آیا بین ارزشیابی کردن از دانش آموزان دوره ابتدایی و شکوفایی خلاقیت آنها رابطه وجود دارد؟

روش پژوهش

با توجه به ماهیت پژوهش حاضر می توان بیان کرد که براساس هدف پژوهش، پژوهش حاضر از نوع کاربردی است. روش پژوهشی هم که در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفت، روش توصیفی از نوع زمینه یابی (پیمایشی) می باشد.

جامعه آماری

جامعه آماری در این پژوهش کلیه معلمان دوره ابتدایی دبستان های آموزش و پرورش منطقه هلیلان در استان ایلام می باشد که در سال تحصیلی ۸۹-۱۳۸۸ در دبستان ها مشغول به تدریس بوده اند. منطقه هلیلان از لحاظ جمعیت و وسعت، جزء مناطق متوسط و در حال رشد استان ایلام است. به همین دلیل، در این پژوهش به دلیل محدود بودن جامعه آماری (کلیه معلمان مشغول به تدریس در دوره ابتدایی) و نیز به دلیل در دسترس بودن تمامی آنها در امر پژوهش، از روش سرشماری برای انجام نمونه گیری در این پژوهش استفاده شده است. تعداد معلمان مشغول به تدریس در سال ۸۹-۱۳۸۸ شامل ۹۴ نفر زن و مرد می باشند.

ابزار اندازه گیری

ابزار گردآوری داده ها در این پژوهش، پرسشنامه محقق ساخته می باشد که گویه ها در مقیاس ۵ گزینه (طیف لیکرت) از طیف کاملاً موافقم تا کاملاً مخالفم می باشد.

روایی پرسشنامه

پژوهشگر سعی کرده تا حد امکان با مطالعه همه جانبه و استفاده از سایر منابع، گویه های مطمئنی را طراحی کند؛ بنابراین، پس از مطالعه و جستجو در منابع کتابخانه ای، و نیز مطالعه پرسشنامه تحقیق های مشابه و نزدیک به موضوع، پرسشنامه را تهیه کرده و سپس به تأیید نظریات استادان راهنما و مشاور و متخصصان امر وعده ای از معلمان جامعه مورد پژوهش رسید و روایی محتوایی و صوری آن مورد تأیید واقع شد.

پایایی پرسشنامه

جهت سنجش پایایی پرسشنامه پژوهش از ضریب آلفای کرونباخ که شاخص همگونی پرسشنامه می باشد، استفاده شده است، پایایی پرسشنامه که بر روی یک نمونه ۳۵ نفری اجرا و

مقدار کل پایایی پرسشنامه (۰.۹۱) به دست آمد، در این پژوهش مقدار آلفای کرونباخ متغیرهای به شرح زیر است:

جدول ۱. مقدار آلفای کرونباخ متغیرهای مورد مطالعه

مقدار α	متغیرهای ترکیبی	ردیف
۰/۸۰	خلاصیت	۱
۰/۸۵	مواد آموزشی	۲
۰/۸۲	تدریس معلم	۳
۰/۸۶	محتوای کتب درسی	۴
۰/۸۷	ارزشیابی	۵

یافته ها

در این بخش جهت تجزیه و تحلیل سوالات پژوهش از آمار توصیفی و استنباطی استفاده شده است: بخش آمار توصیفی شامل: جداول توزیع فراوانی، درصد و رسم نمودارستونی است. در بخش استنباطی چون هر دو متغیر ها رتبه ای بوده اند از آزمون خاص آنها ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شده است.

اهم یافته های پژوهش به ترتیب سوالات پژوهش به شرح زیر است:

۱- آیا بین تدریس معلم در کلاس درس با شکوفایی خلاقیت دانش آموزان دوره ابتدایی

رابطه وجود دارد؟

برای پاسخ به این سوال از ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شد، با توجه به نتایج به دست آمده بین تدریس معلم در کلاس درس و شکوفایی خلاقیت دانش آموزان دوره ابتدایی در سطح (۰/۰۵) رابطه معنی داری وجود دارد. جهت همبستگی به دست آمده مشخص می کند که تدریس معلم در کلاس درس بر روی شکوفایی خلاقیت دانش آموزان دوره ابتدایی تأثیر گذار است و مانع شکوفایی خلاقیت آنها نمی باشد.

جدول ۲. ضریب همبستگی تدریس معلم در کلاس درس با شکوفایی خلاقیت دانش آموزان

ضریب همبستگی اسپیرمن	سطح معنی داری	سطح دقت	تعداد
$r=0.373$	$sig=0.0$	$\alpha=0.05$	$N=94$

۲- آیا بین محتوای کتب درسی با شکوفایی خلاقیت دانش آموزان دوره ابتدایی رابطه وجود دارد؟

برای پاسخ به این سوال از ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شد. با توجه به یافته های پژوهش، بین محتوای کتب درسی با شکوفایی خلاقیت دانش آموزان دوره ابتدایی در سطح (۰/۵) رابطه معنی داری وجود دارد و جهت همبستگی به دست آمده نیز مشخص می کند که بین محتوای کتب درسی و شکوفایی خلاقیت دانش آموزان رابطه مثبت وجود دارد و محتوای کتب درسی مانع شکوفایی خلاقیت دانش آموزان نمی شود.

جدول ۳. ضریب همبستگی محتوای کتب درسی با شکوفایی خلاقیت دانش آموزان

ضریب همبستگی اسپیرمن	سطح معنی داری	سطح دقت	تعداد
$r=0/279$	$sig= /007$	$\alpha=0/5$	$N=94$

۳- آیا بین استفاده معلمان و دانش آموزان از مواد و وسایل آموزشی با شکوفایی خلاقیت دانش آموزان دوره ابتدایی رابطه وجود دارد؟

برای پاسخ به این سوال از آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شده است. با توجه به نتایج آماری به دست آمده، بین استفاده معلم و دانش آموزان از مواد و وسایل آموزشی با شکوفایی خلاقیت دانش آموزان دوره ابتدایی در سطح (۰/۵) رابطه معنی داری وجود دارد. همچنین، ضریب همبستگی به دست آمده نیز نشان می دهد که بین مواد و وسایل آموزشی و شکوفایی خلاقیت دانش آموزان رابطه مثبتی وجود دارد و مواد و وسایل آموزشی مانع شکوفایی خلاقیت دانش آموزان نمی باشد.

جدول ۴. ضریب همبستگی استفاده معلمان و دانش آموزان از مواد و وسایل آموزشی با شکوفایی خلاقیت

دانش آموزان			
ضریب همبستگی اسپیرمن	سطح معنی داری	سطح دقت	تعداد
$r=0/403$	$sig=00$	$\alpha=0/5$	$N=94$

۴- آیا بین ارزشیابی از دانش آموزان دوره ابتدایی با شکوفایی خلاقیت دانش آموزان دوره ابتدایی رابطه وجود دارد؟

برای پاسخ به این سوال از آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شد. با توجه به یافته های پژوهش بین ارزشیابی از دانش آموزان دوره ابتدایی و شکوفایی خلاقیت آنها در سطح معنی داری (۰/۵) رابطه ای وجود ندارد. همچنین جهت ضریب همبستگی به دست آمده نیز نشان دهنده عدم رابطه بین ارزشیابی از دانش آموزان دوره ابتدایی و شکوفایی خلاقیت آنها است، و ارزشیابی های صورت گرفته در مدارس ابتدایی به دلیل کاربرد و اجرای ناصحیح آن بیشتر مانعی بر شکوفایی خلاقیت دانش آموزان است.

جدول ۵. ضریب همبستگی بین ارزشیابی از دانش آموزان دوره ابتدایی با شکوفایی خلاقیت آن ها

تعداد	سطح دقت	سطح معنی داری	ضریب همبستگی اسپیرمن
N=۹۴	$\alpha=0/5$	$sig=0/471$	$r=0/076$

نتایج پژوهش

۱- بین تدریس معلم در کلاس درس با شکوفایی خلاقیت دانش آموزان دوره ابتدایی رابطه وجود دارد و تدریس معلم در کلاس درس مانع شکوفایی خلاقیت دانش آموزان دوره ابتدایی نیست. چون یادگیری دانش آموزان از کانال های حسی مختلفی صورت می پذیرد؛ بنابراین، اگر معلمان در روش تدریس خود تنوع داشته باشند و از روش های مختلفی در تدریس استفاده کنند، بر روی شکوفایی خلاقیت دانش آموزان تأثیر مثبت دارند.

یافته های پژوهش صفوی (۱۳۸۴) طالبی (۱۳۸۶)؛ فلاح دار (۱۳۸۷)؛ رایس (۱۹۹۵) و روبرت میلیگرام و نیترا دیوید ویچ (۲۰۰۶) با این یافته همسو بوده و این یافته را مورد تأیید قرار می دهند.

۲- بین محتوای کتب درسی با شکوفایی خلاقیت دانش آموزان دوره ابتدایی رابطه وجود دارد. اگر محتوای کتاب درسی حاوی اطلاعات تازه و عینی مناسب و متناسب با سن ذهنی و عقلی

دانش آموزان باشد، بر روی شکوفایی خلاقیت آنها تأثیر مثبت دارد و مانع شکوفایی خلاقیت آنها نمی باشد.

یافته های حاصل از پژوهش های طالبی (۱۳۸۶)؛ صفوی (۱۳۸۴)؛ عرب پوریان (۳۷۵)؛ موسوی (۱۳۸۰) با این یافته همسو بوده و آن را مورد تأیید قرار می دهد.

۳- بین استفاده معلمان و دانش آموزان از مواد و وسایل آموزشی و شکوفایی خلاقیت دانش آموزان رابطه وجود دارد. اگر مواد و وسایل آموزشی متنوع و مناسب در اختیار دانش آموزان و معلمان قرار داشته باشد، چون این مواد و وسایل باعث تجربه کردن خود دانش آموزان می شود و اطلاعات عینی و تازه در اختیار آنها قرار می دهد، در تحریک حواس مختلف دانش آموزان تأثیرگذار است؛ بنابراین، مواد و وسایل آموزشی، مانع شکوفایی خلاقیت دانش آموزان نمی باشد.

یافته های حاصل از پژوهش های پیترآبیون (۲۰۰۵)؛ طالبی (۱۳۸۶)؛ سرکارآرانی (۱۳۸۲) با این یافته همسو بوده و آن را مورد تأیید قرار می دهد.

۴- ارزشیابی از دانش آموزان پایه ابتدایی با شکوفایی خلاقیت آنها رابطه ای ندارد. ارزشیابی صورت گرفته در مدارس، به علت کاربردهای ناصحیح و طرز اشتباه انجام ارزشیابی ها، و استفاده از نتایج آن که بیشتر برای تهدید، نمره دادن و ارتقاء یا مردودی دانش آموزان است، که این عوامل به علت اضطراب ها و ناراحتی های روحی، روانی و تأثیرات منفی که بر روی فکر و روان دانش آموزان می گذارد بیشتر مانعی بر شکوفایی خلاقیت آنها است.

یافته های حاصل از پژوهش های شریفیان (۱۳۸۷)؛ هری گروور^۱ (۲۰۰۸)، با این یافته همسو بوده و آن را مورد تأیید قرار می دهند.

پیشنهاد‌های برگرفته از تحقیق

به استناد یافته‌های حاصل از این پژوهش، درباره موانع آموزشی شکوفایی خلاقیت دانش‌آموزان دوره ابتدایی آموزش و پرورش منطقه هلیلان پیشنهاد زیر ارائه می‌گردد:

- ۱- بازنگری در محتوا و اهداف کتب درسی، به ویژه محتوای کتب درسی دوره ابتدایی، جهت توجه هرچه بیشتر به رغبت‌ها، علایق و حساسیت‌های خاص این دوره.
- ۲- برگزاری گردهمایی‌ها و کارگاه‌های آموزشی و توجیهی برای معلمان، مخصوصاً معلمان دوره ابتدایی جهت آشنایی و پی‌بردن آنها به اهمیت شکوفایی خلاقیت در دوره ابتدایی و آشنایی آنها با روش‌های نوین کلاس‌داری و روش‌های متنوع تدریس در کلاس درس.
- ۳- آگاه نمودن معلمان از تأثیرات مخرب و پیامدهای ارزشیابی (مخصوصاً ارزشیابی‌های سنتی) در دوره ابتدایی و حرکت به سوی ارزشیابی توصیفی و خود ارزشیابی در مدارس.
- ۴- مجهز نمودن مدارس به فناوری‌ها و مواد و وسایل نوین و متنوع آموزشی مانند کتاب‌های دیجیتال، اینترنت، انواع پوسترها، اسلاید، اشیاء واقعی، فیلم‌های آموزشی و ...

منابع

- داوری اردکانی، رضا. (۱۳۷۵). *خلاقیت و فرهنگ*. فصلنامه تحقیقاتی در مسایل فرهنگی و اجتماعی شماره ۴.
- سرکارآرانی، محمد. (۱۳۸۲). *اصلاحات آموزشی مدرن سازی با تأکید بر مطالعه تطبیقی آموزش و پرورش ایران و ژاپن*. انتشارات روزگار.

- صفوی، سید موحد. (۱۳۸۴). شیوه های پرورش خلاقیت در دانش آموزان پایه ابتدایی از دیدگاه معلمان، مدیران و متخصصان استان گیلان. پایان نامه کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.
- طالبی، روح اله. (۱۳۸۴). روش ها و شیوه های ایجاد و پرورش خلاقیت در دانش آموزان مدارس ابتدایی. پایان نامه کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن.
- فلاح دار، مهدی. (۱۳۸۷). رابطه روش های تدریس با شکوفایی خلاقیت دانش آموزان پایه دوم و سوم راهنمایی شهرستان نظرآباد هشتگرد. پایان نامه کارشناسی ارشد برنامه ریزی آموزشی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن.
- عرب پوریان، معصومه (۱۳۷۵). بررسی محتوای کتب علوم پایه ابتدایی و تناسب آن با مراحل رشد ذهنی پیاژه. پایان نامه کارشناسی ارشد برنامه ریزی آموزشی، دانشگاه تربیت معلم تهران.
- نسرین دوست، نسترن (۱۳۸۶). مدرسه قاتل خلاقیت است. روزنامه اعتماد ملی، شماره ۵۰۳۲، سال نهم.
- واعظی نژاد، محمد (۱۳۸۸). نوآوری و خلاقیت نردبان توسعه. روزنامه همشهری شماره ۴۲۳۰، سال شانزدهم.
- حسینی، محمد و کاظمی، یحیی (۱۳۸۲)، طرح ارزشیابی توصیفی (اهداف، اصول و راهکارها)، تهران، آثار معاصر.
- کمالی، ابوالفضل (۱۳۸۸)، مهارت ها در هزاره سوم، نشریه نگاه نو به رویدادهای آموزش و پرورش، شماره ۳۸۷، هفته چهارم.
- حیدری تفرشی، غلام حسین؛ یوسفی سعید آبادی رضا؛ خدیوی، اسدالله. (۱۳۸۱)، نگرشی نوین به نظریه های سازمان و مدیریت در جهان امروز، تهران، انتشارات فرا شناختی اندیشه.

- Grover Haee(2008).Formative assessment: student Responses and observation of Lerring.
- Race(1995).Assessment A quide to student.